

Nedělní úvaha (kázání) na text knihy Exodus

v Lysé nad Labem, neděle Judica (5. postní), 17.3.2024

(Sedmá) rána egyptská, John Martin, 1823, Museum of Fine Arts, Boston, Zdroj Wiki

Tma

Hospodin řekl Mojžíšovi: „Vztáhni svou ruku k nebi a egyptskou zemi zahalí temnota, taková temnota, že se dá nahmatat.“ Mojžíš vztáhl ruku k nebi. Tu nastala po celé egyptské zemi tma tmoucí a trvala po tři dny. Lidé neviděli jeden druhého; po tři dny se nikdo neodvážil hnout ze svého místa. Ale všichni Izraelci měli ve svých obydlích světlo.

Farao řekl: „Odejdi ode mne. Dej si pozor, ať mi už nepříjdeš na oči. Neboť v den, kdy mi přijdeš na oči, zemřeš!“ Mojžíš odpověděl: „Jak jsi řekl. Už ti na oči nepříjdu.“ (bible, Exodus, 10. kapitola)

Nutno doplnit četbou dalších událostí (Ex 7-11), pro pochopení je dobré věnovat pozornost i Ježíšovu slovu v Janově evangeliu (J 12,43-47). Píseň 659, 662 či 306 z NEZ byly také zpívány.

Každá z devíti ran egyptských byla závažná a varovná, přesto je těchto prvních devět spíš znamením či popisem vývoje událostí vedoucích k osudové ráně desáté. První dvě rány, krvavě zbarvený Nil a zamoření žábami, působily spíše jako varovná znamení, byť hromadný úhyn ryb a nedostatek pitné vody měly své praktické dopady. Třetí a čtvrtá rána, komáři a mouchy, znamenaly nepohodlí, ale také rozšíření infekcí. Dá se tak říci, po prvních čtyřech ranách není zatím nic vidět a na pořádný problém je zaděláno skrytě a nenápadně. Jenže věci se zhoršují. Pátá rána, při níž posel dobytek, byla namířena proti zvířatům. Šestou ranou byly vředy, představovaly dočasné tělesné postižení. Sedmá a osmá rána, krupobití a kobylinky, zničily egyptskou obilnou úrodu a spolu s důsledky úhynu dobytka způsobily hladomor. Po osmi ranách se tak už egyptská civilizace ocitá v hluboké krizi, byť o hrozbě zániku se ještě mluvit nedá a trvalé a fatální ohrožení budoucích generací zatím nehrozí. Vše má totiž stále dočasný charakter, stejně jako rána devátá, která přináší třídenní tmu. Následuje však rána desátá, smrt prvorozených, zánik celé generace. Až ta nakonec zlomí faraonův odpor. My se ale dnes pozastavíme nad předchozími devíti ranami, resp. nad prvními dvěma a devátou. Krvavý Nil, žáby a tma. Mají něco společného? A mohou promlouvat i do naší vzdálené doby?

Nabízí se samozřejmě jednoduchá paralela k ekologickým problémům dneška. Byla by to ale vsutku medvědí služba biblickému textu. Mám totiž za to, že jestli se příběh Exodu něčemu zoufale brání a vůči něčemu zuřivě brojí, je to ideologizace. Stejně jako mohl komunismus bojující za práva dělníků vytrhnout z kontextu biblické příběhy o útlaku otroků, stejně je možné zneužít i další biblické pasáže. Vůči ideologiím je třeba být na stráži, třeba tím, že budeme číst text pozorně a budeme se věnovat detailům, které do té či oné ideologické koncepce nezapadají. Ano, v devíti ranách můžeme spatřovat logický vývoj ekologické katastrofy, ta ovšem není meritem věci. Text se zaměřuje na myšlení a pohnutky egyptské vlády, zajímají jej primárně rozhovory mezi Mojžíšem, faraonem a Hospodínem. Text také vystupuje proti lidské pýše. Ani mocná a bohatá civilizace nemá věci pod kontrolou a osud ve svých rukou. Hroučí se civilizační jistoty, jedna rána vychází z předešlé, přesto zde není popisován dominový efekt. Po každé ráně totiž přichází prostor k zamyšlení, přehodnocení situace, možnost změny. Ne všechny egyptské

rány navíc dopadají na egyptskou civilizaci a mají fatální ekologický rozměr. Některé rány jsou zacíleny na věci, které Egyptané uctívají jako bohy, a snaží tak především čelit egyptské ideologii. Tak tomu je např. v případě prvních dvou ran. V bibli čteme:

Mojžíš a Áron učinili, jak Hospodin přikázal. Áron pozdvihl hůl a před očima faraóna a jeho služebníků udeřil do vody v Nilu a všechna voda Nilu se proměnila v krev. Ryby v Nilu lekly, Nil začal páchnout a Egyptané nemohli vodu z Nilu pít. A krev byla v celé egyptské zemi. Ale totéž učinili egyptští věštcí svými kejklemi. Faraónovo srdce se zatvrdilo a neposlechl je, jak Hospodin předpověděl. Faraó se obrátil a vešel do svého domu, a ani toto si nevzal k srdci.

Hospodin dále řekl Mojžíšovi: „Vyzvi Árona: ‚Vztáhni ruku se svou holí nad průplavy, nad říční ramena i nad jezera a vyved’ na egyptskou zemi žáby.‘ “ Áron vztáhl ruku nad egyptské vody a žáby vylézaly, až pokryly egyptskou zemi. Ale totéž učinili věštcí svými kejklemi a i oni vyvedli na egyptskou zemi žáby. (Ex 7,20-23; 8,1-3)

Nil byl ve starověkém Egyptě personifikován jako bůh (Hapi) a uctíván jako zdroj plodnosti v jinak pouštní oblasti. V období záplav se mu přinášely oběti. Zamoření žabami si Egyptané pravděpodobně spojovali s bohyní (Heket), o níž se věřilo, že přichází jako porodní bába k porodům, a která byla zobrazována jako žena s žabí hlavou.

Možná si říkáte, že jde o jakousi mytologickou bajku, pověst, pohádku, kterou si se zájmem poslechneme, ale nás se vlastně pramálo týká. Copak my snad věříme v egyptská božstva? Nebo jsme v době globální ekonomiky odkázáni na úrodné záplavy jedné řeky? Či jsme v době porodnic a screeningu dětského plodu odkázáni na porodní bohyni s žabí hlavou?

Pochopíme-li ovšem text jako podobenství, stane se náhle mnohem aktuálnější. Obě první rány jsou totiž důsledkem či reakcí na předchozí faraonovo jednání a vycházejí z jím šířené ideologie. Byl to totiž faraon, kdo nakázal porodním bábám, aby usmrtily všechna izraelská novorozenata mužského pohlaví. A když se to nezdařilo, vydal směrnicí následujícího znění: *Každého syna, který se jim narodí, hod’te do Nilu.*

(Ex 1,22) Tím přeměnil původní symboly života v původce smrti. Nil, který živil egyptské zemědělství a dával potravu, stal se popravčím nástrojem. A stejně tak porodní báby, představitelky lékařské péče z oborů porodnictví a pediatrie, tedy z oborů, které směřují do budoucnosti a zaručují pokračování života.

Pointa je jasná. Faraon tu ve své pýše dělá něco, co se mu docela obvyčejně vrátí. Ve své ideologické zaslepenosti zneužije a přetvoří dva důležité aspekty civilizace. Nejprve zasáhne do sféry ekonomiky a hospodářství, když nilskou zemědělskou produkci propojí s lidskými oběťmi. A zároveň také tvrdě atakuje oblast rodiny, když v rámci svého sociálního inženýrství omezuje porodnost chlapců, byť jen v určité společenské oblasti, tj. mezi otroky. První dvě rány mají faraonovi ukázat, že tyto dvě oblasti zneužil, zatížil je nesprávným výkladem, zkazil je a zneschopnil. Nil je plný krve, žáby vyhnaly lidi od vody i z polí do uzavřených domácností a znemožnily veřejný společenský život a ztížily týmovou práci. A byť nám přijde k porodnictví vztažená symbolika žab více než podivná, zdá se, že žáby tu reprezentují znetvořenou demografickou křivku. Jakoby nahrazovaly všechny mrtvé chlapce obětované v rámci faraonova vidění světa, jeho strachu a obav. Faraon považoval chlapce za hrozbu. Teď tu má místo nich spousty žab. Faraon chtěl zvýšit výnosy zemědělské produkce. Teď tu má mrtvou vodu bez života.

Čekali bychom vědecká symposia, hledání poučení z krizového vývoje, návrhy řešení vzniklých problémů. Dost možná bychom čekali i odstoupení hlavy státu, a přestože mimořádné svobodné volby nejsou zrovna egyptskou doménou, očekávali bychom minimálně nástup nového člena vládnoucí dynastie. Jenže se jede dál a výsledek začíná být značně komický. Neboť faraonovo srdce se zatvrdilo a jeho odborní pracovníci, konkrétně věštci, zřejmě ve snaze napravení pošramocené pověsti, začnou produkovat další nilskou krev a další tuny žab. Obraz na veřejnosti má být napraven prohlubováním katastrofy, a pokud snad byl nefunkční říční tok a přemnožené žáby problém, po zásahu vládou povolaných odborníků se znásobil! Bible tu evidentně ironizuje egyptskou supervelmoc, odhaluje paradoxy lidské ideologie. Těm egyptským věštčům se pravděpodobně tleskalo, byť se to přičí logice i zdravému rozumu. Zatím

se totiž nijak zásadně nesnížila životní úroveň a faraon se nejspíš nestydí vydávat situaci za své vítězství. Ba nesáhne ani k násilí, Mojžíš a Áron jsou dál na svobodě, ať už jako pojistka pro další jednání, nebo jako důkaz egyptské morální převahy. Pokud jste skalní zastánci demokracie, obávám se, že v tomto případě by ani svobodné volby nic nezměnily a faraon by zůstal u moci.

Egyptské vyhlídky nejsou ovšem ve skutečnosti vůbec růžové. Sám Hospodin předjímal situaci již na začátku celé anabáze takto:

Potom faraonovi řekneš: „Toto praví Hospodin: ‚Izrael je můj prvorozený syn. Vzkázal jsem ti: Propust’ mého syna, aby mi sloužil. Ale ty jsi jej propustit odmítl. Za to zabiji tvého prvorozeného syna.‘ “ (Ex 4,22–23)

Faraon je obětí svého zatvrzelého srdce, stává se loutkou vlastní ideologie, a spolu s ním i celý jeho stát. Ono to celé nemůže dopadnout dobře, může to skončit i smrtí elity národa. Hospodin to ví, předpovídá to, přesto se zdá, že s každým dalším krokem, s každou další ranou touží, aby se to zastavilo. Po každé ráně nastává jednání s Mojžíšem a Áronem, dochází ke zdánlivému přehodnocení postojů a k dočasnému zlepšení životní situace v Egyptě. Stále znovu ale vítězí zatvrzelé srdce faraonovo. Srdce je ve starověku sídlo rozumu, a ten jakoby chyběl. Ideologická mašinerie jede na plné obrátky. Názory oponentů nejsou brány v potaz. Samotným vládním odborníkům v podobě věstců už náhle není nasloucháno, neboť se již po třetí ráně vůči Hebrejům a jejich Bohu vyjádřili s respektem. Hospodářská krize se zákonitě prohlubuje, postupem času mizí životní jistoty, prosperita. Hrozí hlad, přicházejí nemoci. Egyptská společnost se přece jen postupně stává nespokojená.

Za této situace nastává rána devátá. Bible ji neklasifikuje jako zázrak či div, ale pouze jako znamení, stejně jako první dvě zmiňované rány. Egypt *zahalí temnota, taková temnota, že se dá nahmatat*. V této zemi nic neobvyklého. Přišel chamsin, písečná bouře, v Egyptě nikoli neobvyklá, která může po dobu několika dní naplňovat vzduch hmatatelným pískem a prachem, jenž zcela zastíní sluneční svit. Chamsin je většinou způsoben jižním větrem vanoucím ze Sahary. Nejhorší bouře bývají ty na počátku

jara, v březnu. To se kryje s datováním deváté rány, která se udála těsně před smrtí prvorozených, na Pesach.

Egyptská tma může mít několik významů. Jednak je další ránou pro egyptské sebevědomí. Přestává fungovat to, na co nejvíc spoléhají, neboť slunce bylo ve spojení s vodou zárukou obrovské úrody či dokonce nadbytku. V tehdejší názvosloví bylo proto slunce charakterizováno jako bůh nejvyšší (Ra) nebo dokonce jako bůh jediný (Aton). A právě sluneční svit byl náhle omezen. Dnes bychom hovořili o vyčerpání nějakého strategického zdroje či ještě lépe o nedostatku energie, neboť právě energie bývá vědecky chápána jako jediná skutečná podmínka pro vznik a udržení života. V biblickém příběhu je nicméně jasné, že se jedná o omezení dočasné. Písečná bouře jednou skončí. Z klimatického hlediska nic fatálního.

Pro pochopení je tak možná ještě důležitější symbolika tmy a světla. Tma může charakterizovat i faraonův životní postoj, jeho hodnoty a bezbožnost. Tma jakoby charakterizovala jeho zatvrzelost, se kterou dává všanc životy vlastních dětí. Temná chvíle pro společnost, která díky svému tmářství, a navzdory počáteční prosperitě, zabíjí budoucnost. Temnota tu charakterizuje způsob, jakým se chová k dětem, k vlastním i tě ostatním. Co je učí faraon? A co jim dávají jejich rodiče?

Bible tu skvěle popisuje symptomy krizové situace. V dnešním příběhu tak po deváté ráně egyptské opět přestává společenský život. Egypťané *nevidí jeden druhého; po tři dny se nikdo neodvážil hnout ze svého místa*. Stáhnou se do svých domovů. Ustrnutí, stagnace, deprese a strach. To jsou charakteristiky egyptské společnosti těch několika málo dnů. Bible však píše, že *všichni Izraelci měli ve svých obydlích světlo*. Může to být vyjádření lokálnosti zhoršených klimatických podmínek a Hebrejové se prostě jen nacházeli mimo písečnou bouři. Ale jelikož se v textu píše o světle v izraelských obydlích, vyjadřuje se tu spíše metafora hebrejské víry či naděje. Nebo prostě to, že s izraelskými rodinami, s rodiči i jejich dětmi, byl pod jednou střechou Bůh, jediný zdroj skutečně trvalého světla.

Proti tomu to světlu stojí v protikladu zatvrzelé srdce faraonovo, nebo ještě lépe - faraonovo zatmění, zatemnělá mysl. A je otázkou, devátou a

zřejmě poslední, zda se faraonovi nerozsvítí. Protože navzdory Hospodinově skepsi, ve které předjímal sílu faraonovy zatvrzelosti, navzdory Božím prognózám si myslím, že i Hospodin při každé ráně doufal ve faraonovo prozření. Hospodin totiž primárně nepřišel soudit Egypt. On si jen přišel pro své děti. Sám to charakterizuje tak, že přišel zachránit (vytáhnout či spasit) *svého prvorozeného syna*. A navzdory tomu, jak mnoho bylo jeho dětem ubližováno, dává trýznitelům 9 možností obrácení, změnu a jakéhosi rozsvícení. Prvních 9 ran egyptských by se tak mělo jmenovat 9 důkazů Boží milosti.

V biblickém podání se však naplní Hospodinova zkušenost s lidmi. Po deváté ráně hrozí faraon dokonce Mojžíšovi smrtí, kdyby se snad před ním ještě někdy objevil. Dokonáno jest. Devátá šance byla promrhána, mosty jsou zbořeny. Faraon už nebude mít možnost s Mojžíšem mluvit, sám se o tuto možnost s definitivní platností připravuje. Už nebude u koho prosit, nezazní již slovo, které dává život. Ve faraonově domě už nezazní slovo Hospodinovo. Hospodin ovšem nemizí ze scény. Nadále zůstává v roli otce, který neopouští svoje děti. Děti egyptské však o Bohu Hospodinu už neuslyší. Nebude, kdo by jim vyprávěl. A nebude ani dětí, které by naslouchaly.

Uplynula staletí. Bůh Otec zůstává. Představil se nám tak i v Ježíši Kristu. I nám tak zvěstoval, že se nám může rozsvítit, že nemusíme zůstat ve tmě. Bůh přichází nikoli, aby svět soudil, ale aby mu dal šanci. Slovy Kristovými:

Já jsem přišel na svět jako světlo, aby nikdo, kdo ve mne věří, nezůstal ve tmě. Kdo slyší má slova a nezachovává je, toho já nesoudím. Nepřišel jsem, abych soudil svět, ale abych svět spasil. (J 12,46-47)